

BEL €20 – INT €25

Afgiftekantoor Brugge Tweemaandelijks tijdschrift

All-In Inclusive Architecture

NL / FR A+304

Architecture in Belgium

Collectief Noord, Daniel Delgoffe, NU architectuuratelier, Réservoir A, StudioPaolaViganò – vvv, unik-id, & bogdan, 5IN4E, AE Architecten, BC Architects & Studies

Vereenvoudigd ontwerp

Introductie van het nieuwe gamma VELUX 2in1 en 3in1 dakvensters, die een panoramisch uitzicht, meer daglicht en een mooi design bieden, dankzij hun extra slanke profielen en een groter beglazingsoppervlak. Zij zijn de ideale oplossing voor alle renovatie- en nieuwbouwprojecten.

Uitstekende transformaties door verdubbeling of verdrievoudiging van het natuurlijke licht in één eenvoudige installatie. Met deze grotere glasoppervlakken kan het toegenomen licht gelijkmatig verdeeld worden zodat het geheel aangenamer wordt.

Onze producten met meerdere vensters kleden woonruimtes elegant aan met hun eenvoudige design. Zelfs de kleinste ruimten kunnen worden verbeterd, aangezien deze oplossingen meer ruimte bieden dan meervoudige dakvensterinstallaties, waardoor u meer vrijheid hebt voor uw ontwerpen en meer tevredenheid bij uw klanten.

Scan de QR code om het gamma VELUX 2in1 en 3in1 dakvensters te ontdekken.

EDITO	5	Lisa De Visscher
OPINIE	7	Manneken Pis <i>Nicolas Hemeleers, Léolo Lawinski</i>
UITGELICHT	8	Archiweek: Brussels Architecture Prize <i>Lara Molino</i>
	11	Twijfels delen: Platform voor Architectuur & Feminisme <i>Arnaud De Sutter</i>
	13	Symposium <i>Housing is Caring</i> <i>Apolline Vranken</i>
	15	Alles en niets: boek <i>Included</i> <i>Veronique Boone</i>
	16	Etalage van zorgarchitectuur: boek <i>Wonen in Monnikenheide</i> <i>Pieter T'Jonck</i>
	18	Meesterproef Vlaams Bouwmeester <i>Marie Swyzen</i>
ALL IN - INCLUSIVE ARCHITECTURE	20	&bogdan, Amal Amjahid, Sint-Jans-Molenbeek <i>Emmanuel van der Beek</i>
	28	Interview: Ann Heylighen <i>Lisa De Visscher</i>
	32	Collectief Noord, Ganspoel, Huldenberg <i>Tim Peeters</i>
	38	Interview: NU architectuuratelier <i>Eline Dehullu</i>
	44	Tijdelijk gebruik geeft inzicht <i>Elsa Marchal</i>
	50	Réservoir A, Place Lemmens, Anderlecht <i>Eloïse Perrillon</i>
	54	StudioPaolaViganò - vvv, Place Marie Janson, Sint-Gillis <i>Francesca Di Carlo</i>
	59	A+ 50 jaar archief: Hoopvolle verontwaardiging <i>Bart Tritsmans</i>
	66	Robuust thuis <i>Pieter T'Jonck</i>
	70	unik-id, Speelplaats, Sint-Lambrechts-Woluwe <i>Riet Coosemans</i>
	74	Daniel Delgoffe - Pigeon Ochej, IPPJ, Fraipont <i>Cécile Vandernoot</i>
	80	Geen gevangenis zonder inclusie <i>Gideon Boie</i>
	88	Wedstrijd: La Roseraie, Sint-Gillis <i>Matthieu Delatte</i>
PRODUCT NEWS	94	<i>Viviane Eeman</i>
STUDENT	100	Jokerweek <i>Lisa De Visscher</i>
PORTRET	104	Osar <i>Lisa De Visscher</i>
	105	Archipelago <i>Lisa De Visscher</i>

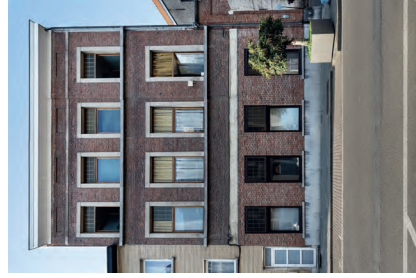
© Dennis De Smet

REDACTIE	<p>Hoofredacteur Lisa De Visscher</p> <p>Adjunct-hoofredacteur Eline Dehullu Evelien Pieters</p> <p>Productie Grégoire Maus</p> <p>Vertalingen Eva Van Walle^(NL) Alain Kinsella^(FR) Antoon Wouters (Product News)</p>	<p>Copy-writing Charlotte Bonduel^(NL)</p> <p>Eindredactie controltaaldelete.be^(NL) Benoît Francès^(FR)</p> <p>Vormgeving Terry Kritis met Sam Corijn</p> <p>Typeface Rhymes</p>	<p>Druk Die Keure, Brugge</p> <p>Beeldcover en inhoudstafel Collectief Noord, Ganspoel, Huldernberg © Dennis De Smet</p> <p>Redactieraad Gilles Debrun Elodie Degavre Nicolas Hemeleers Kelly Hendriks</p>	<p>Véronique Patteeuw Hera Van Sande Guillaume Vanneste Ward Verbakel</p> <p>Redactieadres Ernest Allardstraat 21/3 1000 Brussel redactie@a-plus.be www.a-plus.be</p>
TEAM	<p>A+ is een uitgave van ICASD Informatiecentrum voor Architectuur, Steden- bouw en Design.</p> <p>Verantwoordelijke uitgever Philémon Wachtelaer Ernest Allardstraat 21/3 1000 Brussels www.a-plus.be</p>	<p>Office management en abonnementen Deborah Schwarzbaum office@a-plus.be abonnement@a-plus.be</p> <p>Advertenties en sponsoring Rita Minissi rita.minissi@mima.be +32 497 500 292</p>	<p>Communicatie en pers Louise Van Laethem Maude Huyberechts</p> <p>Tentoonstellingen en lezingen Lara Molino</p> <p>Copyrights Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautoma-</p>	<p>tiseerd gegevensbestand of openbaar worden gemaakt in enige vorm of openige wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Elke auteur is verantwoordelijk voor zijn of haar bijdrage.</p>
RAAD VAN BESTUUR	<p>Voorzitter Philémon Wachtelaer</p> <p>Ondervoorzitter Anne Sophie Nottebaert</p>	<p>Secretaris Geert De Grootte</p> <p>Penningmeester Stéphanie Lorfèvre</p>	<p>Leden Petra Decouttere Paul Dujardin Ruben Goots Nicolas Hemeleers</p>	<p>Jo Huygh Anne Ledroit Isabelle Vanhooacker</p>
ADVERTEERDERS	<p>Aliplast Atomium Bega Civa Delabie Frager - Harinck Gaggenau Geberit Gyproc</p>	<p>Hewi Microlino Reynaers Simonswerk Steenbakkerij Vande Moortel Niko Stone Stúv</p>	<p>Velux Viessmann Villeroy et Boch Z33</p>	
AUTEURS	<p>Gideon Boie is architect en me- de-oprichter van BAVO, een onderzoekscollectief met een focus op de poli- tieke dimensie van kunst, architectuur en ruimtelijke planning. Hij is gastprofes- soren onderzoeker aan de Faculteit Architectuur van de KU Leuven.</p> <p>Veronique Boone is docent aan de Faculteit Architectuur La Cambre - Horta van de ULB. Haar onderzoek spitst zich toe op de representatiewijzen en de receptie van de moderne architectuur, waarover ze regelmatig publiceert.</p> <p>Riet Coosemans studeerde in 2022 af als architect (Sint-Lucas, KU Leuven). Ze haalde eerder een bachelor Interieur-ar- chitectuur (2020) en deed een Erasmusjaar in Rome (2021).</p> <p>Arnaud De Sutter is ingenieur-architect (Universiteit Gent, 2020). Hij werkt als architect en schrijft regelmatig over architectuur. Teksten van hem verschenen in A+ en <i>De Witte Raaf</i>.</p>	<p>Matthieu Delatte is meewerkend architect bij Karbon' Architecture et Urbanisme. Hij doceert architecturale concepten tijdens gecertificeerde permacultuuropleidingen. Hij is actief lid van Uccle en transition.</p> <p>Francesca Di Carlo is een architect uit Brussel. Hij bouwt onder hun eigen naam, werkt samen met V+, doceert design aan de Faculteit Architectuur van de ULB en is bezig met een doctoraat in architectuur en filosofie.</p> <p>Nicolas Hemeleers is jurist en stedenbouw- kundige. Hij is een van de oprichters van het stedenbouwkundig bureau CityTools.</p> <p>Léolo Lawinski studeerde in 2020 af als architect aan de ULB La Cambre-Horta. Hij werkt momenteel bij het Brusselse stedenbouwkundige bureau CityTools.</p> <p>Elsa Marchal is afgestudeerd aan de faculteit Architectuur van de ULB La Cambre Horta. Sinds 2020 werkt ze voor de Bouwmeester Maitre Architecte en volgt ze een vorming voor tijdelijk gebruik. Ze is ook lid van Architecture Curating Practice.</p>	<p>Tim Peeters is een Nederlandse archi- tect die in Brussel woont. Hij werkt momenteel voor ontwerpgroep Org als projectarchitect en stedenbouwkundige. In 2022 was hij medeoprichter van Falsework, een onder- zoeks- en ontwerp bureau gevestigd in Rotterdam en Brussel.</p> <p>Eloïse Perrillon is architect. Ze studeerde in 2018 af aan ENSA Saint-Étienne en La Cam- bre-Horta met een master- proef over de hardnekkig- heid van de mythe van het individuele huis. Ze werkt bij Karbon' architecture et urbanisme.</p> <p>Marie Swyzen is stedenbouwkundige en lid van het Team Vlaams Bouwmeester. Voordien werkte ze bij de Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen en CLUSTER land- schap & stedenbouw.</p> <p>Pieter T'Jonck is architect. Hij schrijft over architectuur, beelden- de kunst en podiumkun- sten voor verschillende Belgische en buitenlandse kranten en tijdschriften. Hij werkt voor de radiozen- der Klara en was in 2017 hoofredacteur van A+.</p>	<p>Bart Tritsmans doceert aan de Universiteit Antwerpen. In 2014 be- haalde hij een doctoraat in geschiedenis (Universiteit Antwerpen) en bouwkunde (Vrije Universiteit Brussel). Zijn onderzoek richt zich op de historische evolutie van stedelijk groen.</p> <p>Emmanuel van der Beek is freelancejournalist. Hij schrijft over architec- tuur en muziek voor <i>De Standaard</i>. Hij behaalde in 2019 een masterdiploma literatuur. Momenteel studeert hij een master ingenieur-architect aan de KU Leuven.</p> <p>Cécile Vandernoot is een architect en auteur die zich inzet voor de erkenning van de archi- tectuurcultuur in België. Sinds 2011 doceert ze aan de Faculteit Architectuur LOCI van de Universiteit van Leuven in Brussel en Doornik.</p> <p>Apolline Vranken is doctoraatsonder- zoeker bij de Faculteit Architectuur van de ULB La Cambre-Horta. In 2018 richtte ze het platform <i>Lar- chitecture qui dégenre</i> op, waarmee ze de Belgische editie van de Vrouwelijke Erfgoeddagen (Journées du Matrimoine) organiseert.</p>

Inclusief denken in termen van detentie, het lijkt een vreemde gedachte. De locatiekeuzes voor nieuwe gevangissen spreken voor zich. In het geval van Brussel werd de nieuwe gevangenis van Haren in ieder geval zo ver mogelijk verwijderd van de bewoonde wereld. Op de uiterste noordgrens van het Brussels Gewest presenteert de gevangenis zich als een stad-in-de-stad. Het had niet veel gescheeld of de gevangenis van Haren was over de gewestgrens gebouwd, dat is althans een mythe die de ronde doet in Brussel. De regel dat een arresthuis op het eigen territorium moet liggen, heeft anders beslist. De parking ligt alsnog op Vlaams grondgebied.

Gideon Boie – Foto's Sien Verstraeten

↗↘ Transitionshuis in Mechelen.

Even bevreemdend is het inclusieve ontwerpdiscours waarin de gevangenis van Haren verpakt werd. Er wordt gesproken over een gevangenisdorp met kleinschalige eenheden, een gemeenschapsregime en een vloeiende perimeter. Een vrouwenafdeling werd ingepland op de perimeter zodat ze kan functioneren als sociale voorziening voor de buurt; het plan was om er een industriële wasserij in onder te brengen. Het inclusieve discours staat haaks op de omvangrijke schaal van de gevangenis, die plaats biedt aan 1190 gedetineerden – dat zijn de gevangenis van Brugge en Lantijn samen. De actiegroepen spraken indertijd terecht over de megagevangenis ofte *maxi-prison d'Haren*.

Van alle mooie woorden schiet één jaar na de opening van het gevangenisdorp Haren niet veel over, als we de krantenkoppen mogen geloven. De nieuwsberichten gaan over onderling geweld en geweld tegenover personeel, weigering om terug op cel te gaan, personeelstakingen, klachten van burens over lawaaihinder en lichtvervuiling en nog meer fraais. Het cellencomplex in Haren mag er dan wel eigentijds uitzien, het wordt geplaagd door de aloude symptomen van het gevangeniswezen. De speeltuin buiten de perimeter is ook al gedemonteerd, ocharme. Nochtans was bij het gevangenisdorp van Haren alle hoop gevestigd op vernieuwing, zeker na het debacle met eerdere nieuwbouw.

Voor de eerste vier nieuwe gevangenis, de zogenaamde 4G's, werd een publiek-private samenwerking opgezet vanuit het idee dat de markt vernieuwing zou introduceren. Niets bleek minder waar. Het ontwerp van Stéphane Beel (in samenwerking met Jaspers-Eyers Architects) voor de gevangenis in Beveren en Dendermonde herhaalde precies datgene wat men achterwege hoopte te laten: het 19de-eeuwse Ducpétiaux-model, een stervormige hybride

→

Geen gevangenis

Zonder inclusie

van het panopticon en cellencomplexen. In de nieuwe gevangissen van Leuze-en-Hainaut (ontwerp Assar Architects) en Marche-en-Famenne (ontwerp Cerrou) is de reproductie van Ducpétiaux niet anders.

De publieke opdrachtgever vestigde vervolgens alle hoop op het zogenaamde 'slimme lastenboek', een codewoord waarmee de aannemer openheid gelaten wordt om tot andere resultaten te komen. In de bestekken voor de 4G's was het woordje 'Ducpétiaux' dan wel geschrapt, de aannemers namen geen risico's bij een zinnetje als 'centraal aangestuurde beheerseenheden'. Op voordracht van de Brusselse bouwmeester Olivier Bastin kreeg advocatenkantoor Sibbe ondersteuning van Architecture Workroom Brussels bij de opmaak van het slimme bestek. De inbreng bleef echter beperkt tot een inspiratieboek met goede praktijkvoorbeelden.

Meer impact had het parallelle denkproces vanuit De Huizen vzw, een drukingsgroep van experts en professionals opgezet vanuit het werkveld onder leiding van gevangenisdirecteur Hans Claus. De vzw schoof een model van het detentie-huis naar voren met drie conceptuele sleutels: kleinschaligheid, differentiatie en lokale nabijheid. Hoewel De Huizen op veel weerstand vanuit overheidsadministraties stuitte, bleven de ideeën insijpelen, onder andere dankzij het Bouwmeester Label. Een resultaat van het activisme is de opstart van een reeks Transitiehuizen, een pilootproject van kleinschalige detentiefaciliteiten gerund door G4S Care en ingebed in lokale gemeenschappen in onder meer Mechelen en Edingen.

In de aanbestedingsprocedure voor de gevangenis in Haren maakte Buro II (onderdeel van Cafasso nv) handig gebruik van de ideeën van De Huizen, na deze eerst van het inclusieve karakter te hebben ontdaan. Het idee van kleinschaligheid bracht hen tot een optelsom van 3 x 3 x 30 cellen

= 270 personen per gebouw – een evenaring van de detentiefaciliteit in pakweg Turnhout en Verviers. Differentiatie werd vertaald in de verspreide bebouwing op het terrein, wat neerkwam op een ruwe classificatie voor mannen, vrouwen, forensische zorg, arresthuis enzovoort. Lokale integratie werd vertaald in een vloeiende perimenter die inspeelt op de natuurlijke hoogteverschillen in het landschap.

Nog problematischer is dat het gevangenisdorp van Haren afbreuk doet aan het inclusieve gedachtegoed van de gevangenis als zodanig. Uitsluiting was de middeleeuwse praktijk van straffen, zoals te lezen valt op de eerste pagina's van Michel Foucaults standaardwerk over discipline en straf. Een veroordeelde delinquent verdween in de vergeetput of werd aan de stadspoort gedumpt; het was de tijd van radbraken, ogen uitsteken of toch minstens brandmerken voor het leven. In tegenstelling tot deze martelpraktijken verscheen de gevangenis als een modern instrument waarin de straf omkeerbaar werd na een periode van penitentie en voorbeeldig gedrag.

De gevangenis is een ingenieus strafmechanisme dat draait om het afnemen van de vrijheid én het teruggeven ervan. De rekeneenheid is onze kostbare tijd – het oppeet goed van de moderne mens. De straf tijd kan oplopen, maar ook afnemen. De straf uitzitten gebeurde daarom op een centrale locatie in de stad, niet alleen als een moreel signaal voor de medebevolking, maar ook om het marchanderen met straf tijd te faciliteren. Een gedetineerde heeft het druk met bezoeken, werk zoeken, verlof enzovoort. Centraal staat niet de uitsluiting, maar wel de maatschappelijke insluiting van het delinquente individu, weliswaar onder dwang en streng toezicht. Neem de inclusie weg uit de geschiedenis van de gevangenis en we zijn terug in de middeleeuwen. ▲ ■